

♦♦♦ بدون بهره

حسابداری عملیات بانکی بدون بهره
معاملات متداول در بانکهای غیرتخصصی

نوشته غلامرضا سلامی

در سیستم بانکی جدید بخش تجارت و صنعت که از مشتریان عمده‌ی بانکهای غیرتخصصی محسوب می‌شوند، به دلیل محدودیتها و ضوابط خاص ناشی از مقررات اجرایی عملیات بانکی بدون بهره کمتر از گذشته از اعتبارات اعطایی بانکها استفاده می‌کنند و چنین به نظر می‌رسد که حجم اعتبارات غیردولتی در سیستم بانکی کاهش یافته باشد. (افزایش نرخ کارمزد خدمات بانکی موبداین مطلب است.)

بخش تجارت که یکی از بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان بالقوه‌ی اعتبارات بانکی است امروز فقط می‌تواند از طریق عقد جعاله و متعاقب آن مشارکت مدنی اقدام به گشایش و ورود کالا کند. فروش اسناد تجاری در مورد این بخش از اقتصاد کشور منتفی شده است. در نتیجه جز موارد معدودی بخش تجارت داخلی نیز امکان استفاده از اعتبارات بانکی را از دست داده است. که البته این موضوع را باید با توجه به سیاستهای اقتصادی دولت نقد و بررسی کرد.

بخش صنعت هر چند که می‌تواند از طریق فروش اسناد تجاری از سیستم بانکی اعتبار بگیرد، ولی با توجه به این کسب وجود اسناد تجاری غیر صوری در دست تولید کنندگان در شرایط اقتصادی امروز امری نادر به شمار می‌آید، لذا تطابق اعتبارات اعطایی در این زمینه با مقررات عقود اسلامی را می‌باید به دیده تردید نگاه کرد.

بخش صنعت در مورد احداث و توسعه‌ی واحدهای تولیدی می‌تواند از طریق عقود فروش اقساطی یا اجاره به شرط تملک، ماشین آلات و مواد اولیه و قطعات یدکی خود را تامین کند، ولی نمی‌تواند با استفاده از این عقود یا سایر عقود (به استثنای مشارکت حقوقی) اعتباری جهت سایر اقلام مورد نیاز خود (مانند ساختمان و تاسیسات) دریافت نماید. این موضوع نیز می‌باید در چارچوب سیاستهای اقتصادی دولت مورد نقد قرار گیرد.

آنچه عملاً در مورد قرض الحسنه امروز در بانکها (و نه صندوقهای قرض الحسنه) متداول است از داخل بانک و کارکنان آن فراتر نمی‌رود و موارد عملی مضاربه و معاملات سلف و مزارعه در بانکهای غیر تخصصی کمتر به چشم می‌خورد. همان طور که قبلاً اشاره شد عملی‌ترین و شاید سالم‌ترین شیوه‌ی به‌کارگیری منابع بانکی را می‌توان در مشارکت حقوقی و سرمایه‌گذاری مستقیم جست و جو کرد که متأسفانه ولی به دلیل عدم استقبال سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و دولتی به علت عدم استقبال مدیریت بانکها کاربرد موثری پیدا نکرده است.

شاید امروز بخش مسکن با تسهیلاتی که مقررات اجرایی برای آن در نظر گرفته است بیشترین سهم اعتبارات بانکی بلند مدت را به خود اختصاص داده باشد (حتی با رکودی که امروز در کارهای ساختمانی به چشم می‌خورد) از عقود متداول در زمینه‌ی احداث مسکن می‌توان از مشارکت مدنی و فروش اقساطی که معمولاً متعاقب یک دیگر با سازنده منعقد می‌گردد، نام برد.

از آن چه که در فوق بیان گردید می توان نتیجه گرفت که عقود خرید و فروش مشارکت مدنی، فروش اقساطی و اجاره به شرط تملک بیش از سایر عقود در عملیات بانکی بدون ربا کاربرد دارد و با توجه به این که عملیات حسابداری "خرید و فروش" با گذشته تفاوتی ندارد، لذا در این مختصر سعی می شود خصوصیات حسابداری مشارکت مدنی، فروش اقساطی و اجاره به شرط تملک مورد بررسی قرار گیرد:

مشارکت مدنی

در "مشارکت مدنی" بانک و شریک هر دو به نسبت هایی که قبلاً طبق قرارداد مشخص می شود به منظور انجام عملیات خاصی سرمایه گذاری می کنند و هر دو به نسبت میزان سرمایه گذاری در منافع کار شریک می شوند. آن چه از تعریف مشارکت مدنی استنباط می گردد این است که هر دو سرمایه گذار نیز می باید در زیان کار شریک باشند، ولی آن چه امروز اغلب اتفاق می افتد با تعریف فوق مبادینت دارد و به بانکها اجازه می دهد که صرفاً در سود کار شریک باشند. در چنین حالتی مشارکت مدنی بیشتر جنبه ای اعطای اعتبار را دارد و کمتر جنبه ای مشارکت را در بر خواهد داشت.

کالا یا مال که مشارکت به منظور اکتیاف یا ایجاد آن انجام شده است، در پایان قرارداد (و طبق توافق دو شرکت) می تواند به غیر فروخته شود یا این که به شریک واگذار گردد. در حالت اول محاسبه سود مشارکت بر اساس تفاوت قیمت تمام شده و قیمت فروش انجام می شود و در این حالت سهم سود بانک به شکل زیر محاسبه می گردد.

درصد مشارکت بانک \times قیمت فروش یا ارزیابی = سهم شرکت بانک در مشارکت در پایان

قرارداد

خالص و حقه پرداختی بانک در

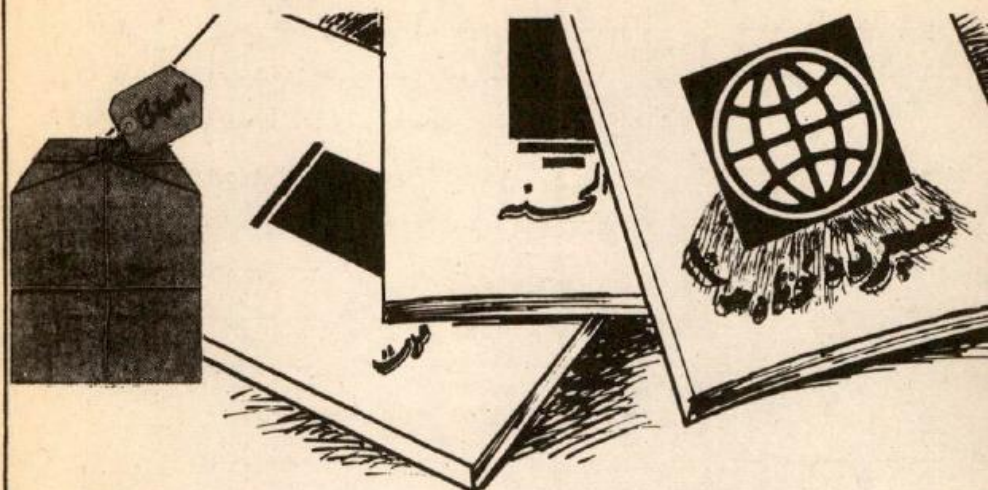
مشارکت - سهم شرکت بانک در مشارکت

= سود بانک

در پایان قرارداد

در حالت دوم محاسبه سهم مشارکت بانک در پایان قرارداد
به گونه زیر انجام می گردد:

برداشتهای شریک از سهم بانک + سود = سهم الشرکه‌ی بانک
تضمین شده‌ی بانک روی این برداشتها
در مشارکت در پایان
قرارداد

بدیهی است در این حالت سود تضمین شده‌ی بانک بر اساس
فرمولهای بانک و نرخ مندرج در قرارداد محاسبه می شود.

در عملیات حسابداری مشارکت مدنی حسابی تحت عنوان
"حساب مشترک مشارکت مدنی" در دفاتر نگهداری می شود این
حساب در واقع حساب سرمایه‌ی مشترک بانک و شریک است و کلیه‌ی
پرداختهای نقدی و غیر نقدی بانک و شریک در این حساب متمرکز
می شود و کلیه‌ی برداشتهای شریک بابت خرید یا تولید کالا یا مال
مورد مشارکت از این حساب صورت می گیرد. بنا بر این سود و زیان
عملیات در نهایت در این حساب متجلی خواهد شد و حال چنان چه
نتیجه‌ی عملیات منجر به سود شده باشد یا دست کم سود بانک توسط
شریک تضمین گردیده باشد، ابتدا سهم سود واقعی یا سود تضمین
شده به اضافه‌ی اصل سرمایه‌ی بانک از این حساب برداشت می شود
و بقیه به حساب شریک منظور می گردد و در غیر این صورت فقط سهم
سرمایه‌ی پرداخت شده منهای سهم زیان بانک به این حساب
بدهکار و بقیه به حساب شریک منظور می گردد.

"جدول زیر عملیات حسابداری مشارکت مدنی را به طور خلاصه
قبلا توضیح داده شده است و بنا بر این ثبتهای زیر اختصا صا به

ردیف	شرح عملیات	بدهکار
۱	پرداخت سرمایه ی مشارکت سهم بانک	تسهیلات اعطای مشارکت
۲	پرداخت سرمایه ی مشارکت سهم شریک	حساب جاری شریک - صندوق
۳	آورده ی غیر نقدی شریک	حساب مشترک مشارکت
۴	استفاده از سرمایه ی مشارکت برای خریدها سایر پرداختها	حساب مشترک مشارکت
۵	واریز وجه فروش یا دریافت مدتی توسط شرکت مدنی	حساب شریک صندوق
۶	برگشت سرمایه :	
۶-۱	در صورتی که مانده ی حساب مشترک مشارکت بیش از مانده ی حساب تسهیلات اعطایی باشد	حساب مشترک مشارکت
۶-۲	در صورتی که مانده ی حساب مشترک مشارکت کمتر از مانده ی حساب تسهیلات اعطایی باشد	حساب مشترک مشارکت حساب جاری شریک
۶-۳	در مورد ردیف ۶-۲ چنانچه شریک سود بانک را تضمین نکرده باشد	حساب مشترک مشارکت زیان مشارکت

شان می دهد. شتبه های مشترک در عملیات بانکی
کنت مدنی مربوط می شود:

مبالغ	بستانکار
به مبلغ سهم سرمایه تعهد شده بانک	حساب مشترک مشارکت
به مبلغ سهم سرمایه شریک	حساب مشترک مشارکت
به مبلغ تقویم شده ی مورد توافق	حساب مشترک مشارکت
به میزان رقم استفاده شده در هر بار	حساب جاری شریک - صندوق
معادل رقم واریزی	حساب مشترک مشارکت
به میزان سهم سرمایه بانک تضمین شده بانک	تسهیلات اعطایی مشارکت
به میزان سهم سود واقعی یا مشترک مشارکت	درآمد مشارکت
معادل باقی مانده ی حساب	حساب جاری شریک
معادل باقی مانده حساب مشترک مشارکت	تسهیلات اعطایی - مشارکت
به میزان سهم سرمایه بانک	مشارکت
به میزان سود تضمین شده ی بانک	درآمد مشارکت
به میزان سهم زیان بانک	تسهیلات اعطایی - مشارکت
به اندازه ی سهم سرمایه بانک	مشارکت
معادل سهم سرمایه ی شریک پس از کسر سهم زیان وی	حساب جاری شریک
دنیا له دارد.	